

KS. ZBIGNIEW GŁOWACKI

RELACJA KULTU DO UŚWIĘCENIA W LITURGII

Liturgia jest ukazana przez Sobór Watykański II jako dzieło Chrystusa i Kościoła, posiadające podwójny charakter – kultyczny i uświęcający. Już od czasu powstania poprzedzającej sobór Encykliki *Mediator Dei* Piusa XII, aż po dzień dzisiejszy, kult i uświęcenie traktowane są w określeniach liturgii jako jej dwa podstawowe wymiary lub jako dwa jej cele. Ta dwuaspektowość liturgii łączy się w niej z podwójną podmiotowością, gdyż jest ona sprawowana zawsze przez Chrystusa przyłączającego do siebie Kościół (por. KL 7). W konsekwencji zarówno aspekt kultyczny, jak i uświęcający dotyczy w pierwszym rzędzie Chrystusa jako pierwszego liturga, a następnie każdego z wierzących, uczestniczących w liturgii i sprawujących ją. Problemem, jaki pojawia się w kontekście latreutycznej i soterycznej funkcji liturgii, jest relacja zachodząca między nimi.

1. KULT I UŚWIĘCENIE W ŻYCIU CHRYSSTUSA

Nowość przymierza zawartego przez Boga z ludźmi w Chrystusie łączy się z nowością sprawowanego kultu, co ma swoje konsekwencje liturgiczne. Jego istotą, a zarazem istotą liturgii jest w Nowym Przymierzu sakramentalna celebrowanie Misterium Chrystusa. Termin „misterium”, mający wiele znaczeń, w chrześcijaństwie odnosi się przede wszystkim do samej osoby Jezusa

---

Ks. dr ZBIGNIEW GŁOWACKI – asystent Katedry Duchowości Liturgicznej w Instytucie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: m.glowacki@kuria.lublin.pl

Chrystusa i Jego dzieła zbawczego, dokonanego podczas ziemskiego życia¹. Celebracja Misterium Chrystusa w liturgii jest więc celebracją całego Jego życia i to ono właśnie jest źródłem zależności występujących między kultem a uświęceniem w liturgii.

Pojęcie kultu w najprostszy rozumieniu jest oddaniem czci Bogu i jest kojarzone najczęściej z zewnętrznymi aktami, które ją wyrażają. W życiu człowieka jest on wynikiem doświadczenia Bożej transcendencji, a co za tym idzie – całkowitej zależności od Boga². W życiu ziemskim Chrystusa podstawę kultu także można widzieć w zależności od Boga, wynikającej jednak nie z faktu stworzenia, ale z racji Jego Bożego Synostwa. Kult Chrystusa składany Ojcu wynika więc pierwotnie z natury Syna Bożego i ma swoją genezę w relacjach łączących Osoby Trójcy Świętej. Chrystus, będąc odwiecznie Synem swego Ojca, w relacji do Niego jest zawsze ukierunkowany na pełnienie Jego woli. Relacja między Ojcem i Synem w Trójcy Świętej jest relacją pełnej zgodności woli tych dwóch Osób boskich. Zależność Chrystusa od Ojca jest zatem zależnością dobrowolną, jest posłusznym podporządkowaniem się woli Ojca. Relacja ta, istniejąc już w łonie Trójcy Świętej, nabiera jednak nowego wymiaru we Wcieleniu, w którym staje się także relacją Chrystusa człowieka³. Przyjęcie ciała ludzkiego przez Syna Bożego daje początek nowej formie wyrazu związku między Nim a Ojcem, a co za tym idzie – jest zapoczątkowaniem nowego kultu. Jego treścią jest posłuszeństwo ludzkiej woli Chrystusa woli Ojca, prowadzące do ofiary składanej zarówno w wymiarze duchowym, jak i cielesnym. Formą kultu Chrystusa jest więc cała Jego ludzka natura, istotę zaś tego kultu widzieć trzeba w postawie całkowitego podporządkowania woli Ojca⁴. Jak pisze autor Listu do Hebrajczyków: „Przeto przychodząc na świat, mówi: Ofiary ani daru nie chciałeś, aleś Mi utworzył ciało; całopalenia i ofiary za grzech nie podobały

¹ Por. B. Migut. *Misteryjna natura liturgii*. 57:2010 s. 159-164; S. Dyk. *Znaczenie terminu „misterium” w refleksji teologiczno-liturgicznej*. RLH 56:2009 s. 69-85; W. Pałęcki. *Odo Casel. Nauka o misteriach chrześcijańskich*. W: *Leksykon wielkich teologów XX/XXI wieku*. T. III. Red. J. Majewski. (Biblioteka „Więzi”. Warszawa 2006 s. 48-61.

² D. Swend. *Akt religijny*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Lublin–Kraków 2002 s. 41. O terminie kult zob. E.J. Lening. *Kult Handbuch theologischer Grundbegriffe I*. Kösel 1962 s. 865-880B; B. Migut. *Kult*. EK X 183-186; B. Nadolski. *Wprowadzenie do liturgii*. Kraków 2004 s. 27-32; J. Ratzinger. *Theologie der Liturgie*. „Forum katholische Theologie” 18:2002 z. 1 s. 1-14; A. Vanhoye. *Culto antico nella chiesa primitiva*. Roma 1974.

³ Por. A. Durak. *Włączeni w kult eucharystyczny Kościoła*. CT 67:1997 z. 1. s. 143.

⁴ Por. W. Granat. *Jezus Chrystus – Syn Boży wcielony*. W: *Jezus Chrystus. Historia i tajemnica*. Red. W. Granat, E. Kopeć. Lublin 1982 s. 398-402.

się Tobie. Wtedy rzekłem: Oto idę – w zwoju księgi napisano o Mnie – abym spełniał wolę Twoją, Boże” (Hbr 10, 5-7).

Elementem konstytuującym kult Chrystusa jest więc element wewnętrzny, którym jest posłuszeństwo prowadzące do jedności z wolą Ojca. Ta wewnętrzna jedność z Bogiem domaga się jednak uwidocznienia w zewnętrznych aktach. Zarówno modlitwa, uwielbienie Ojca czy znoszenie przez Chrystusa wszelkich przeciwności związanych ze swoją misją są przejawami uzewnętrznienia postawy posłuszeństwa, czego szczytowym momentem jest ofiara krzyża. Postrzegana wielokrotnie jedynie jako ofiara męki i śmierci, w istocie jest ona przede wszystkim ofiarą zgody z wolą Ojca, której zewnętrznym wyrazem jest śmierć na krzyżu⁵. Jest ona kulminacją życia w pełni poświęconego Ojcu, a jej doskonałość opiera się na świadomości Chrystusa, który w wolny sposób podporządkowuje się zamiarom Ojca. Ofiary Chrystusa nie można zatem zawęzić jedynie do samego aktu cielesnej śmierci, lecz trzeba widzieć ją integralnie jako oddanie całego swego życia tak w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym⁶.

Kult w życiu Chrystusa jest więc najpierw zajęciem przez Niego właściwej postawy posłuszeństwa przed Bogiem, co trzeba utożsamiać z jego stroną wewnętrzną. Wynika ona ze świadomości synowskiej relacji łączącej Chrystusa z Ojcem oraz świadomości oddania Mu swej woli przez składającego kult Chrystusa. Zewnętrznym wyrazem postawy kultycznej jest zaś ofiara składana podczas życia Chrystusa, aż po kulminacyjny moment ofiary krzyża, stanowiącej najdoskonalszy akt kultyczny w całym Jego życiu⁷.

Kultyczna postawa Chrystusa jest ściśle związana z Jego postawą moralną i osobistą świętością. Kult Chrystusa jest także oparty na fundamencie doskonałej świętości Syna Bożego, czego konsekwencją jest brak konieczności uświęcenia w Jego życiu. Będąc święty i bez żadnego grzechu w każdym momencie życia, Chrystus nie musi być przedmiotem uświęcenia⁸. Soteryczny wymiar życia Chrystusa ma zatem za przedmiot jedynie człowieka, a jego genezę, podobnie jak w przypadku kultu, jest natura Chrystusa. Patrząc na Jego życie w aspekcie zbawczym, trzeba zauważyć rolę spełnianą

---

⁵ Por. G. Müller. *Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat V: Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*. Kraków s. 214-216.

⁶ Por. B. Migut. *Ofiara Chrystusa w ujęciu teologii liturgicznej*. LS 10:2004 nr 2 s. 235-236; Tenże. *Eklezjotwórczy charakter Eucharystii jako ofiary*. „Seminare” 23:2006 s. 15-16.

⁷ Por. A. Szafrański. *Wierzyć w Chrystusa i żyć Eucharystią*. Bytom 1997 s. 53; por. Cz. Krakowiak. *Kapłaństwo wspólne i kapłaństwo służebne w świetle ksiąg liturgicznych*. RBL 36:1983 s. 297-298.

⁸ Por. Granat. *Jezus Chrystus – Syn Boży wcielony* s. 402-406.

w nim przez Wcielenie. W kulcie jest Ono elementem konstytuującym jego nową formę, w uświęceniu wiąże się z ofiarą paschalną Chrystusa. Złączenie natury ludzkiej i boskiej jest bowiem warunkiem ofiary dokonanej w ludzkim ciele Chrystusa. Wcielenie jako podstawa ludzkiego posłuszeństwa w życiu Chrystusa jest fundamentem Jego kultu, ale równocześnie jest Ono także źródłem i przyczyną uświęcenia.

Wcielenie łączy również kult Chrystusa z funkcją rewelatywną w Jego życiu, gdyż akty kultu objawiają naturę Chrystusa jako Syna Bożego oraz Jego relację z Ojcem. Podobnie objawiana jest natura Chrystusa jako Zbawiciela, co widoczne jest w Jego stosunku do każdego z ludzi i w każdym Jego działaniu soterycznym, mającym za cel zbawienie i uświęcenie człowieka⁹. Kultyczne całkowite bycie „dla” Ojca łączy się w Nim zatem z postawą totalnej uświęcającej proegzystencji dla człowieka. Momentem najbardziej uwidaczniającym to połączenie kultycznego i soterycznego wymiaru życia Chrystusa jest ofiara krzyża. Jest ona, z jednej strony, ofiarą Syna składaną Ojcu w pełnym posłuszeństwie woli i motywowaną miłością, a więc aktem najwyższego kultu. Z drugiej strony jej celem jest zbawienie człowieka poprzez naprawę nieposłuszeństwa grzechu (por. Rz 5, 19), a więc aktem zbawczym. Odkupienie i uświęcenie człowieka, dokonane zostaje w Misterium Paschalnym Chrystusa w akcie posłusznego, całkowitego oddania życia dla Ojca i za braci. Stąd ofiara Chrystusa na krzyżu jest aktem doskonałego kultu względem Ojca, który przynosi jednocześnie odkupienie każdego człowieka w sensie obiektywnym¹⁰.

Relacja kultu do uświęcenia w życiu Chrystusa uwidacznia pierwszeństwo postawy latreutycznej. Kult Chrystusa ma swe podstawy trynitarnie i wynika pierwszorzędnie z natury Chrystusa jako Przedwiecznego Syna Bożego. Relacja ta we Wcieleniu zyskuje nową formę przez zjednoczenie natury boskiej i ludzkiej. Postawa posłuszeństwa dla Ojca, wyrażona w ludzkiej formie przez Chrystusa, stanowi treść Jego całego życia, aż po ofiarę krzyża – najdoskonalszy akt kultu. Z tak rozumianego kultu płynie dopiero uświęcenie człowieka. Dzięki doskonałemu kultycznemu posłuszeństwu Chrystusa, prowadzącemu Go do ofiary całkowitej, człowiek zyskuje odkupienie i uświęcenie. W życiu Chrystusa pierwszeństwo ma zatem kult, który jest dopiero źródłem uświęcenia. Podkreślić tu trzeba ściśle powiązanie osoby i dzieła Chrystusa, które zarówno kult, jak i zbawienie,

⁹ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*. Lublin 1999 s. 703-704.

¹⁰ Por. K. Gózdź, *Odkupienie obiektywne i subiektywne w encyklice Redemptor Hominis*. RT 1 (56):2009 z. 2 s. 15-22.

a w nim uświęcenie człowieka, każe traktować nie tyle funkcjonalnie jako zadania stojące przed Chrystusem, ale przede wszystkim osobowo jako wyraz Jego boskiej i mesjańskiej tożsamości. Kult i zbawienie są „zawarte” w osobie Chrystusa widzianej w ścisłej łączności z wszystkimi Jego czynami¹¹. Na tej zasadzie trudno także rozdzielać kult od uświęcenia w życiu Chrystusa.

2. UŚWIĘCONY CZŁOWIEK PODMIOTEM KULTU

O ile w życiu Chrystusa pierwszeństwo ma postawa kultyczna przed uświęcającą, w życiu człowieka daje się zauważyć kierunek odwrotny. W przypadku Syna Bożego uświęcenie jest skierowane do człowieka, Chrystus jest jedynie jego podmiotem. W przypadku człowieka uświęcenie wysuwa się na pierwsze miejsce. Bez uprzedniego uświęcenia jest on bowiem niezdolny do żadnego aktu kultu.

Pierwotnym źródłem kultu składanego przez człowieka Bogu jest natura ludzka. Ze stworzeniem człowieka łączy się powołanie go przez Boga do objawiania Jego chwały w świecie i ona właśnie jest celem kultu oddawanego Bogu przez człowieka. Już w samym bycie ludzkim wpisany więc zostaje przez Stwórcę cel ludzkiego istnienia – chwała Boża. W teologii do jej określenia używany jest termin chwała obiektywna. Istnienie człowieka w świecie jako bytu stworzonego wskazuje bowiem na doskonałość Stwórcy i w ten sposób cała egzystencja ludzka za cel ma oddanie chwały Bogu. Znamiennym przykładem takiego rozumienia Bożej chwały jako podstawy kultu może być słynne zdanie św. Ireneusza z Lyonu: „Chwałą Boga żyjący człowiek”¹². Ogólne pojęcie chwały Bożej w życiu ludzkim jest z kolei konkretyzowane w formalnych aktach czci i kultu. Mając za podmiot władze rozumu i woli człowieka, są one w istocie aktami poznania Boga, które prowadzą do Jego późniejszego miłowania. Kult, którego celem jest chwała Boża, wynika zatem już z samego faktu stworzenia. Podstawą jest tu dostrzeżenie przez człowieka wspomnianego już pierwotnego związku z Bogiem wynikającego ze stworzenia. Zarówno wszelkie ograniczenia człowieka w jego kondycji ludzkiej, jak też doświadczenie Bożego działania w jego

---

¹¹ Przykładem takiej łączności jest teologia biblijna, utożsamiająca chrystologię i soteriologię, gdzie głoszenie Chrystusa było jednoczesnym głoszeniem zbawienia danego w Jego osobie. Por. tamże s. 714.

¹² Św. Ireneusz. *Adversus haereses* IV 20, 7.

życiu prowadzą do odkrycia chwały Bożej jako celu życia, co przekłada się na konkretne akty o charakterze kultycznym¹³.

Samo istnienie człowieka jest już, jak widać, ukierunkowane na chwałę Boga. W Chrystusie jednak ten ogólny cel życia ludzkiego zostaje ściśle złączony z Jego osobą. Kult wnikający w życie ludzkim z faktu bycia stworzonym łączy się w Chrystusie z kultem jako owocem Odkupienia. Drugim źródłem kultu, obok stworzenia, jest zatem Chrystus w całym swoim Misterium. Jak to już zostało zauważone, treścią życia Chrystusa jest kult składany Ojcu, w posłuszeństwie woli i ofiarnej miłości. Wcielenie jest zapoczątkowaniem nowego wyrazu synowskiej relacji Chrystusa do Ojca, w której formą jest natura ludzka. Wiąże się to z początkiem nowego kultu, którego pierwszym podmiotem i zarazem wzorem dla wszystkich wierzących jest Chrystus, który od momentu Wcielenia jest reprezentantem całej ludzkości wobec Boga. Stąd ideał kultu można odnaleźć jedynie w Nim. Do istoty kultu od strony człowieka należy zatem naśladowanie Chrystusa i coraz większe upodobnienie do Niego. Kult pierwotnie wynikający z aktu stworzenia człowieka nie traci w ten sposób swej aktualności, zostaje jedynie udoskoniony i spersonalizowany w osobie Jezusa Chrystusa. Parafrazując powiedzenie św. Ireneusza, można by powiedzieć: Chwałą Boga jest żyjący człowiek na wzór Jezusa Chrystusa. Treścią kultu od momentu Wcielenia jest zatem realizacja relacji synowskiej w życiu wierzącego, tej relacji, która została ukazana przez Syna Bożego.

Realizacja kultu rozumianego jako naśladowanie synowskiej relacji Chrystusa do Ojca nie jest jednak możliwa w życiu człowieka, jeśli nie zostanie on do tego uzdolniony. Stworzoność i grzeszność człowieka uniemożliwia mu praktyczne sprawowanie kultu na wzór Syna Bożego. Stąd konieczność uprzedniego uświęcenia, które umożliwia dopiero działanie na sposób Chrystusa. Pierwotnym uświęceniem w życiu wierzącego jest sakrament chrztu, w którym człowiek zostaje upodobniony do Chrystusa i zostaje przybrany synem Bożym. Synowski związek Chrystusa z Ojcem staje się w ten sposób także udziałem człowieka. Kolejnymi skutkami chrztu odnoszonymi się do ludzkiego uświęcenia i kultu są równoczesne oczyszczenie człowieka z grzechu i uzdolnienie go do sprawowania kultu przez charakter sakramentalny. Chrzest jest zatem sakramentem dającym władzę owocnego uczestniczenia w liturgii i jej sprawowania, a co za tym idzie – początkiem kultu w życiu chrześcijanina¹⁴. Patrząc na zagadnienie całościowo, trzeba w tym miejscu

¹³ Por. A. Sz a f r a ń s k i, *Teologia Liturgii Eucharystycznej*. Lublin 1981 s. 23.

¹⁴ Por. T e n ̄ e, *Kapłaństwo wiernych*. Lublin 1956 s. 23.

mówić nie tylko o samym chrzcie, ale o szeroko pojętej inicjacji chrześcijańskiej. Wyrażona sakramentalnie w trzech różnych sakramentach stanowi dla człowieka wejście w relację z Bogiem – chrzest, jej umocnienie – bierzmowanie, wyrażanie i ożywianie – Eucharystia. Samo nawiązanie relacji z Ojcem przez Chrystusa w sakramencie chrztu nie niweluje jednak konieczności dalszego uświęcenia człowieka. Inicjacja chrześcijańska ma bowiem jako cel chrystocentryczną orientację całego życia wierzącego zarówno w wymiarze wewnętrznym myśli i przekonań, ale także zewnętrznym, czyli w świadectwie życia. Inicjacja stanowi więc początek permanentnego uświęcenia, którego owocem jest coraz doskonalsze pełnienie kultu Bożego¹⁵.

W takim ujęciu widoczne jest w postawie człowieka wobec Boga pierwszeństwo uświęcenia. Jest ono konieczne chociażby jako pierwotne uzdolnienie do spełniania kultu. Szczególnie jest to widoczne w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej chrztu i bierzmowania. Ich uświęcająca funkcja uzdalnia dopiero bowiem do postawy kultu lub postawę tę umacnia. Obie linie w życiu człowieka, uświęcająca i kultyczna, są z sobą ściśle powiązane. Pierwszeństwo uświęcenia wynika z ograniczoności człowieka i niemożności przyjęcia postawy kultu w sposób naturalny. W związku z tym praktycznie jeden akt liturgiczny może być zarówno aktem uświęcenia, jak i kultu. Oba aspekty trudno w praktyce rozdzielać, gdyż przenikają się one nawzajem. Można nawet zauważyć, że kult kojarzony z obiektywną chwałą Bożą może być tożsamy z uświęceniem.

3. LITURGIA MIEJSCEM KULTU I UŚWIĘCENIA

Przełomowym dokumentem, zmieniającym podejście do liturgii, była Encyklika Piusa XII *Mediator Dei*¹⁶. Mimo całego jej novum daje się słyszeć głosy krytyki odnośnie do zawartego w niej określenia liturgii, które nadal pozostaje określeniem kultycznym. Liturgię definiuje papież rzeczywiście przede wszystkim jako kult: „Liturgia święta stanowi więc cześć publiczną, którą Zbawiciel nasz, Głowa Kościoła żywi dla Ojca Niebieskiego, którą społeczność wiernych oddaje Założycielowi swojemu, a przezeń Ojcu Przed-

¹⁵ Por. Cz. Krakowiak. *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*. Lublin 2003 s. 201-216.

¹⁶ P i u s XII. Encyklika *Mediator Dei et hominum* [z 20.11.1947]. AAS 39:1947 s. 521-600 (tekst w języku polskim: *Ojca Świętego Piusa XII z Boskiej Opatrzności Papieża Encyklika o liturgii (Mediator Dei) z dnia 20 listopada 1947 roku*. Tł. J. Wierusz-Kowalski. Kielce: Jedność 1948). Dalej skrót MD.

wiecznemu. Krótko mówiąc, liturgia obejmuje całkowity kult publiczny Ciała Mistycznego Jezusa Chrystusa, a więc Jego Głowy i członków¹⁷. Ograniczając się jedynie do samej definicji liturgii, jedynym jej celem, według *Mediator Dei*, winien być kult, którego przedmiotem jest Ojciec. Pierwszym jego podmiotem jest Chrystus, przez którego pośrednictwo każdy uczestnik liturgii ma udział w kulcie składanym przez Niego Ojcu. Kult, w którym Chrystus wraz z Kościołem oddaje chwałę Ojcu, jest zatem głównym zadaniem w liturgii, co wynika z podkreślenia pierwszeństwa działania w liturgii Chrystusa, u którego kult jest na pierwszym miejscu. Podejście takie widać także w nauce o Eucharystii, gdzie wśród czterech celów chwała Boża wymieniana jest przez Piusa XII na pierwszym miejscu¹⁸.

Patrząc jednak na całość Encykliki, obok kultu widoczny jest w niej także aspekt uświęcający, który umożliwia kult i do niego prowadzi. Po określeniu kultu jako głównego celu liturgii papież w *Mediator Dei*, powołując się na Tradycję Apostolską, zauważa też wielość obrzędów, wśród których na pierwsze miejsce wysuwają się sakramenty, a ich celem jest uświęcenie człowieka. „[...] stawiają ołtarz, na którym odprawiają mszę świętą i wokół którego sprawują inne obrzędy, by ludzi uświęcić i oddać Bogu należytą chwałę. Wśród tych obrzędów pierwsze miejsce zajmują Sakramenty, czyli siedem głównych źródeł zbawienia”¹⁹. Bliższym celem sprawowania sakramentów jest zatem, według Piusa XII, uświęcenie wierzącego, co jednak ma w konsekwencji prowadzić ostatecznie do chwały Bożej, czyli kultu. Podobną myśl można odczytać ze wskazówek dotyczących pobożności. Określając jej ideał jako teocentryczny, papież jako jej cel podaje chwałę Boga, do której prowadzi uprzednie uświęcenie przez Chrystusa: „by wszystko obróciło się na chwałę Boga przez to życie i łaskę, które na nas spływają z Chrystusa, naszej Boskiej Głowy”²⁰. *Mediator Dei* nie eksponuje zatem w sposób dość wyraźny uświęcającego wymiaru liturgii. Za główny jej cel Pius XII uważa kult składany Ojcu, czyli oddanie Mu chwały przez Chrystusa wraz z Kościołem. Kult ten łączy się jednak w Encyklice z wcześniejszym uświęceniem. Ono bowiem, szczególnie w sprawowanych sakramentach, prowadzi do postawy kultycznej. Takie przedstawienie dwu linii w liturgii może być wynikiem mocnego podkreślenia w niej działania Chrystusa, w którym aspekt liturgiczny stoi na

¹⁷ MD s. 36.

¹⁸ Por. MD s. 57.

¹⁹ MD s. 36.

²⁰ MD s. 47.

pierwszym miejscu. Uświęcenie jest w *Mediator Dei* całkowicie podporządkowane kultowi jako głównemu i ostatecznemu celowi liturgii.

Brak jasnego podkreślenie aspektu soterycznego w określeniu liturgii w *Mediator Dei* uzupełnia Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II, według której liturgia jest „wykonywaniem kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa; w niej przez znaki widzialne wyraża się, i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka, a mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, wykonuje całkowity kult publiczny” (KL 7). Soborowy zwrot antropologiczny w liturgii zauważalny jest przede wszystkim w docenieniu uświęcenia jako głównego, obok kultu, wymiaru celebracji liturgicznej²¹. Wynikiem tego jest częste przeciwstawianie określenia soborowego wcześniejszym „kultycznym” definicjom liturgii. Czy rzeczywiście w nauce soborowej kult przestał być pierwszorzędnym celem liturgii?

Pojęcia liturgii w rozumieniu Soboru Watykańskiego II nie można ograniczać, co jest często czynione, do siódmego punktu Konstytucji o liturgii świętej. Chociaż przedstawia on istotę i podstawowe aspekty liturgii, musi być rozpatrywany w kontekście całości Konstytucji. Koniecznym dopełnieniem określenia liturgii będą więc teksty ukazujące obecną w niej relację uświęcenia i kultu. Wskazując na bosko-ludzką naturę Chrystusa jako źródło zbawienia człowieka, Konstytucja, cytując *Sakramentarz Leoniański*, stwierdza, że „w Chrystusie dokonało się nasze całkowite pojednanie z prześląganym Bogiem i otrzymaliśmy pełnię kultu Bożego”²². Odnosząc to stwierdzenie do omawianego tematu, można tu zauważyć, że uświęcenie wynikające z pojednania z Bogiem jest podstawą i koniecznym warunkiem otrzymanego w Chrystusie kultu. Dalej Konstytucja o liturgii świętej podkreśla wagę chrztu jako sakramentu łączącego z Chrystusem i uzdalniającego do pełnienia kultu na Jego wzór: „Przez chrzest ludzie zostają wszczepieni w paschalne misterium Chrystusa: z Nim współumarli, współpogrzebani i współmartwychwstali, otrzymują ducha przybrania za synów [...] stając się prawdziwymi czcicielami, jakich Ojciec szuka”²³. Prawdziwym „czcicielem Ojca” może być zatem jedynie człowiek zjednoczony sakramentalnie przez chrzest z Chrystusem i uczestniczący w Jego kulcie. Kult Chrystusa jest zatem celem chrztu, który umożliwia jego pełnienie w życiu wierzących. To samo można powiedzieć o Eucharystii, w której uobecnienie

²¹ Por. M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*. Poznań 1999 s. 9-25.

²² KL 5.

²³ KL 6.

Misterium Chrystusa oraz dziękczynienie składane Bogu za cel nadrzędny mają chwałę Boga. Kościół zbiera się, aby „[...] sprawując Eucharystię, w której «uobecnia się zwycięstwo i triumf Jego śmierci» i równocześnie «składając dzięki Bogu za Jego dar niewypowiedziany» (2 Kor 9, 15) w Chrystusie Jezusie «ku chwale Jego majestatu», przez moc Ducha Świętego»²⁴.

W tym kontekście punkt siódmy Konstytucji, podkreślając pierwszeństwo działania Chrystusa w liturgii, mówi, że jest ona „dziełem, przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie”²⁵. Taka właśnie kolejność: kult, a następnie uświęcenie, mogą sugerować, że od strony Chrystusa w takim właśnie porządku obie funkcje w liturgii występują. Działanie Chrystusa jako głównego Liturga jest zatem działaniem kultyczno-uświęcającym. W dalszej części, podkreślając liturgiczne działanie Kościoła, kolejność zostaje zmieniona: „W niej [...] dokonuje się uświęcenie człowieka, a mistyczne Ciało Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, sprawuje pełny kult publiczny”²⁶. Można to widzieć jako ujęcie liturgii od strony człowieka, potrzebującego uświęcenia, aby wraz z Chrystusem w Kościele przyjąć Jego postawę kultyczną. Nauka o liturgii zawarta w Konstytucji o liturgii świętej jasno ukazuje zatem relację kultu do uświęcenia. W przypadku Chrystusa liturgia jest działaniem kultyczno-uświęcającym, w którym kult stoi na pierwszym miejscu i jest źródłem uświęcenia człowieka. Od strony uczestnika liturgii relacja ta na pierwszym miejscu stawia uświęcenie umożliwiające kult i prowadzące do niego jako do celu liturgii. Świetnie podsumowuje to punkt dziesiąty: „Z liturgii więc, a zwłaszcza z Eucharystii, jako ze źródła, spływa na nas łaska i z największą skutecznością dokonuje się to uświęcenie ludzi w Chrystusie i uwielbienie Boga, do którego, jako do celu zmierzają wszelkie inne działania Kościoła”²⁷. Uświęcenie człowieka jest zatem w liturgii ukierunkowane na kult jako jej główny cel. Takie rozumienie liturgii, jako uświęcenia prowadzącego do kultu, w syntetycznej formie przedstawia *Katechizm Kościoła Katolickiego*, posługując się terminem „błogosławieństwo”. *Katechizm* wyróżnia dwa odrębne znaczenia tego terminu. Błogosławieństwo jest czynnością Boga dającą życie oraz adoracją, dziękczynieniem ze strony człowieka. W ten sposób błogosławieństwo Boga dla człowieka w liturgii zostaje w pełni objawione i udzielone, co jest toż-

²⁴ Tamże.

²⁵ KL 7.

²⁶ Tamże.

²⁷ KL 10.

same z uświęceniem. Jego następstwem i celem jest zaś błogosławienie Go za otrzymane dary przez człowieka²⁸.

4. WNIOSKI

Określenie liturgii zawarte w Encyklice *Mediator Dei*, jak i w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* ukazują łączność uświęcenia i kultu w liturgii. Oba aspekty są z sobą ściśle połączone i niemożliwe jest traktowanie liturgii jako ograniczonej jedynie do jednego z nich. Problem ten należy koniecznie widzieć w odniesieniu do podmiotów liturgii, czyli Chrystusa i uczestników celebracji. Dopiero wtedy daje się zauważyć podstawową różnicę między uświęceniem a kultem, jaką jest pierwszeństwo danego aspektu liturgii. W przypadku Chrystusa jest nim aspekt latreutyczny, co wynika przede wszystkim z natury Syna Bożego. Wtórny do niego jest aspekt soteryczny, jako owoc pierwszego. Działanie Chrystusa w liturgii jest zatem kultem, z którego płynie uświęcenia człowieka. Chrystus, w sprawowaniu liturgii przyłączając do siebie Kościół, pozwala człowiekowi na udział w swoim kulcie. Pierwszeństwo ma tu jednak uświęcenie jako uzdolnienie człowieka do kultu i postawienie go na płaszczyźnie działania Chrystusa, co dokonuje się pierwszorzędnie w sakramencie chrztu. Dopiero wtedy uczestnik liturgii jest zdolny zająć postawę kultyczną, w której na wzór Chrystusa może być posłuszny Bogu.

Taka relacja uświęcenia i kultu w liturgii jest ukazana w dwóch podstawowych określeniach liturgii, mianowicie w Encyklice *Mediator Dei* Piusa XII i Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*. Kult jest w nich przede wszystkim liturgicznym działaniem Chrystusa, a następnie celem udziału w celebracji liturgicznej wierzącego. Uświęcenie jest z kolei owocem Jego kultu i zarazem umożliwieniem sprawowania wraz z Nim kultu Ojca. Jak widać, uświęcenie jest całkowicie podporządkowane kultowi i w poszczególnych przypadkach może być z nim utożsamiane. Jeden i ten sam akt liturgiczny może być zarówno aktem uświęcenia i kultu, nie wykluczając aktów o charakterze ściśle kultycznym czy uświęcającym. Obie linie w liturgii, zstępująca i wstępująca łączą się ze sobą, kult jednak sta-

---

²⁸Por. KKK 1078-1083; S. Czerwik. *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Red. J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Pierskała. Opole 1995 s. 19-20.

nowi jej cel główny. Wobec tak ujętej liturgii zauważyć także trzeba, że przeciwstawianie określenia soborowego liturgii definicji z *Mediator Dei* jest nieuprawnione. Szersze spojrzenie na soborowe ujęcie liturgii wskazuje bowiem na ścisły związek kultu z uświęceniem, w którym, jak w nauczaniu Piusa XII, kult nadal jest głównym celem liturgii. Definicja soborowa nie stanowi zatem odejścia od wcześniejszych określeń, a jest jedynie ich innym ujęciem, podkreślającym bardziej aspekt uświęcający.

Ukazana relacja kultu i uświęcenia w liturgii ma także swoje konsekwencje praktyczne. Krytykowany w obecnym czasie zbyt horyzontalizm w liturgii, czego najpowszechniejszym przykładem jest koncentracja na wspólnocie sprawującej liturgię, ma swe źródło w przeakcentowaniu uświęcenia jako celu liturgii. Z drugiej strony pominięcie tego aspektu na rzecz kultu prowadzi do indywidualizmu w przeżywaniu liturgii, z pominięciem roli zgromadzenia i często z oderwaniem liturgii od życia chrześcijańskiego. Stąd zrozumienie powyższego związku kultu i uświęcenia pozwoli na właściwe przeżywanie liturgii. Będzie ono polegało na dostrzeżeniu pierwszoplanowego i najważniejszego działania Chrystusa oraz na ograniczeniu zaangażowania człowieka jedynie do zadań koniecznych a wynikających z natury celebracji. W istocie bowiem relacja ta wypływa z faktu obecności i działania w liturgii Chrystusa oraz działania ludzkiego.

BIBLIOGRAFIA

- C z e r w i k Stanisław: Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Red. J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Pierskała. Opole 1995 s. 15-33.
- H a ł a s Stanisław: „Uświęceni przez ofiarę Chrystusa raz na zawsze” (por. Hbr 10,10). Rozumienie kultu w Starym i Nowym Przymierzu. CT 73:2003 z. 1 s. 101-103.
- K u d a s i e w i c z Józef: Kult Boga Ojca w Duchu i Prawdzie (J 4, 23). W: *Dominum et Vivificantem*. Tekst i komentarze. Red. A.L. Szafranski. Lublin 1999 s. 151-159.
- M a t e j a Erwin: Sposoby obecności i działania Chrystusa w Kościele. W: *Pomocnik udzielania Komunii świętej*. Red. R. Pierskała, H. Sobeczko. Opole 2007 s. 20-22.
- M i g u t Bogusław: Eklezjologia *Mediator Dei* odczytana w kluczu hermeneutyki ciągłości. RT 55:2008 z. 8 s. 163-185.
- R a k Romuald: Pojęcie liturgii w świetle nauki Soboru Watykańskiego II. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 4:1971 s. 316-317.

RELATION BETWEEN CULT AND SANCTIFICATION
IN LITURGY

Summary

One of the problems resulting directly from the definition of liturgy is the relation between cult and sanctification. It is connected with the double subject of liturgy, that is Christ who is present in it, and the believers who participate in it. In Christ's activity in liturgy priority of the cultic dimension may be seen, from which sanctification of man follows. Hence in this case cult is the supreme and superior category. This priority follows from the nature of Christ as the Son of God. It is the other way round in the case of man, who, before adopting the cultic attitude has to be sanctified first. So for him cult is the purpose of liturgy that is achieved by his earlier sanctification. This thesis is confirmed by the two definitions of liturgy contained in the encyclical *Mediator Dei* and in the Constitution on the Sacred Liturgy *Sacrosanctum Concilium* of the Second Vatican Council. The entirety of these documents allows noticing continuity in defining liturgy that has the cult of Christ as its main purpose, the Church joining the cult, and in the Church the believers doing the same, via sanctification.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: kult, uświęcenie, *Mediator Dei*, relacja, cel liturgii, Konstytucja o liturgii świętej.

Key words: cult, sanctification, *Mediator Dei*, relation, purpose of liturgy, Constitution on Sacred Liturgy.